

„téves”, hanem a Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Székesfehérvár, Tatabánya, Veszprém, Zalaegerszeg adatsora is. Vajon azokat miért nem minősítette hibásnak a cikkíró?

Köszönettel tartozom Sonnevend Péternek. Cikkével lehetőséget teremtett nekem mint könyvtárstatistikusnak arra, hogy ráirányíthassam a figyelmet az adatok háttérében meghúzódó valóság ellentmondásaira, amelyek óvatosságra intik a következtetések levonóját.

Somogyi József

Még néhány kérdés az állományapasztásról

Vajda Kornél a 3K 2004/1. számában magánkönyvtárakra vonatkozó magánvéleményekkel vezette be állományapasztásról szóló cikkét: számomra már önmagában is mind gyönyörűséges gondolatot citált, amelyek mindegyikével azonnal egyetértettem, így már a bevezető végére komoly ellentmondásba kerültem saját magammal. Ez így van jól – nyugtatgattam magamat, hiszen csak a kétkedő könyvtáros lép a változtatás óhajának rögzítés útjára. Az írást a végre-végre örömmámorában végigolvasva azonnal döntöttem az elvszerű csatlakozásról, sőt annyira felbátorodtam, hogy cikk-szerű reagálást is ígértem az egyik szerkesztőnek. Aztán jöttek a munkás hetek statisztikákkal, jelentésekkel, EU-csatlakozással, no és természetesen sok-sok apasztással... Én pedig nem tudtam cikké rendezni leírt gondolataimat. Szerencsémre... mert azért végre a 3K Fórum rovatában néhányan hozzászóltak a témához, sőt hivatalosan is felszólítottunk a sokat gyalázott 3/1975-ös felülbírálatára. Ismét cselekvésre alkalmas (zaklatott) állapotba kerültem. Ez így van jól – nyugtattam ismét önmagam, mert a kétkedés zaklatottság nélkül csak önsanyargatás és a mély retardáció kezdete. Ez utóbbi pedig bárkit elérhet, ha végigolvassa azt a bizonyos 3/1975-öst. Hát elolvastam újra meg újra, hogy állandósuljon zaklatottságom, és hogy függetlenítsem magamat azoktól a szakmai hozzászólásoktól, amelyekre reagálni akarok.

Mi az, amit ma valamennyien óhajunk? Megszüntetni „az apasztás jogszabályban rögzített bürokratikusságát”. Az első lépés tehát az, hogy a rendelet azon pontjait vizslatjuk, amelyek évtizedek óta felesleges adminisztrációra kényszerítenek, vagy amelyek már egyszerűen nevetségesek a törlés menetében. Ilyen jelzéseket kerestem a témával kapcsolatos hozzászólásokban is. A következőket találtam: minek nincs helye a rendeletben (lásd: avulás, mint törlési indok), mit kéne belegyömöszölni vagy figyelembe venni elkészítésénél (lásd: „könyvtártípusok eltérő adottságai” a törlés szempontjából, ezen belül típusonként a szabályozás szintjének meghatározása), kell-e egyáltalán jogi szabályozás. Miután sehol sem leltem föl egyetlen, a törlés bürokratikusságának csökkentését célzó javaslatot, újra átrágtam magam a 3/1975-ösön. (Közben elszörnyedtem a félreértésen,

amely velem megeshetett: valóban ennyire nem ismerem annak a rendeletnek a tartalmát, amellyel régen dolgozom, és amelyet úgy teljes egészében kihajítanék?) Az újra- meg újraolvasásnak vitathatatlanul sok haszna van, többek között az, hogy az ember olyan igazságtartalmakkal azonosul, mint például az a banalitás, hogy önmagunknak kell megváltoznunk ahhoz, hogy megértsük, mit kell megváltoztatni. És hogy mit lehet változtatni? Kezdjük tehát a legelején (és itt a cikk írója gyorsan elnézést kér a szakmától mindazon banalitásokért, amelyeket majd felsorol):

- A (köz)könyvtárak közpénzből gyarapodnak, a létrejött állomány közvagyon. Azt senki sem kérdőjelezi meg, hogy a gyarapításra fordított anyagiakról számot kell adnunk. Az apasztás (kivonás, törlés) nemcsak az állomány (gyűjtemény) mennyiségi és tartalmi összetételét módosítja, de a közvagyon értékét is. Tehát erről is számot kell adnunk, mégpedig olyan formában, amelyet a gazdálkodás előír. (Vagyis: a gyűjtemény szervezésénél kétfajta szakma előírásainak szükséges megfelelnünk.).
- A közvagyon az előírásoknak megfelelően ellenőrizni kell, tehát olyan nyilvántartásokat kell vezetni, amelyek alapján az ellenőrzés eredményes lehet.
- A gyűjtemény gyarapításánál magától értetődően vesszük tudomásul, hogy ez egyrészt a még mindig erősen dokumentum-alapú könyvtár – mint információt gyűjtő, feltáró és szolgáltató intézmény – meghatározó szakmai folyamata, másrészt adminisztratív előírások sorozata. Nincs ez másképpen az apasztásnál sem. Könyvtárosi (szakmai) része a „mit és miért”-ek bonyolult kérdéskörével foglalkozik, a KM–PM együttes rendelet pedig az adminisztrációt, a „hogyan” rögzíti (ezt a rendelet vonatkozó fejezete címében meg is jelöli: „Kivezetés (törlés) az állomány nyilvántartásból”).
- Amikor egy munkafolyamatot szabályozó rendeletet vizsgálunk, elsősorban azt kell néznünk, mit akar elérni, vagyis, hogy mit szabályoz. A sokat gyalázott 3/1975-ös nem azt mondja ki, hogy apasztani kell (szakmai szempontból), hanem azt, hogy milyen adminisztráció kapcsolódik ehhez a folyamathoz.

A banalitások azért banalitások, mert olyan egyértelműek, hogy nem érdemes hivatkozni rájuk. Mármost a szakmában. De ettől még igazak lehetnek. Így azok, akik valamilyen szinten tanulják ezt a szakmát, kénytelenek megismerkedni ezekkel a banalitásokkal: aztán ha már jól megtanulták, akkor ők is banalitásként kezelhetik. Ilyen banalitás a „kényszerű kiiktatás” és a „tervszerű állományapasztás” terminológiája. Azt mindenki elismeri, hogy amit ellenőrzéskor nem találunk az állományban, az törölni kell. Mégpedig „a szokott (kötelező) kaptafa” indokai alapján. A zúgolódás akkor kezdődik, amikor a 3/1975-ös kötelező kaptafájára a tervszerű állományapasztás indokait húzzuk rá. Kövessen meg bár a szakma, én nem találtam különösebb kifogást ezekben a banalitásokban. Mert a dokumentumok bizony elhasználnak, tartalmilag elavulnak, fölöslegessé válhatnak adott szolgáltató helyen. A rendelet előírásai tehát minden lehetséges esetet lefednek. Ezeket a banalitásokat fogalmazza meg a (törlési) idők kezdete óta minden tankönyv, ilyen vagy olyan kifejezést használva, de azonos tartalommal. (Jó, persze megmosolyogtam az „ideológiai” megfelelés kritériumát, az értékesítéshez szükséges engedélyezők végeláthatatlan sorát, a megannyi elavult de hivatkozott fogalmat. Felháborodtam a

17. § kitételén, miszerint egy könyvtár felesleges dokumentumait megvételre ajánlhatja más könyvtárnak, szóval azokat, amelyeket közpénzből vásárolt... Jó, szükséges lenne már egy egységes és konszenzusos könyvtári terminológiára, és nem csupán az apasztás témakörében. Szóval én azt a bizonyos „kaptafát” még a legelfogadhatóbbnak találtam mindezek között.)

Akkor hol a hiba? Milyen banalitásoknál? Fehér Miklós a dokumentumoktól történő megváltásnál érzelmekről (is) beszél; Vajda Kornél a könyvtári környezet, a gazdaságosság mibenléte, az olvasói tábor, a kiadványstruktúra és -tipológia látványos megváltozásával érvel; Mikulás Gábor identitásukban csorbult könyvtárosokat emleget. Na de mi köze van mindennek a 3/1975-öshöz? Szerintem nem sok. Mert ezek szinte kivétel nélkül tartalmi kérdések. Banalitások, amelyeket a szakma évtizedek óta, változó irányultsággal és vehemenciával csócsál. A gyűjteményszervezés szövevényes, összetett folyamatának, útjának sarokkövei, amelyek nemcsak arra mutatnak rá, hogy az apasztás szorosan összefügg a gyarapítással, de azt a legnagyobb banalitást is egyértelműsítik, hogy az állományalakítás (gyűjteményszervezés) erősen szakemberfüggő tevékenység. És erősen szubjektív – minden ésszerű és elvárható szabályozásra való törekvéssel szemben. Ha állományaink redundánsak és porosak, akkor ez nem a 3/1975-ös kötelező kaptafája miatt van, hanem a gyűjteményszervező szakemberek tévedése és bizonytalansága, magyarul: felületes munkája következményeként.

Ez nem a jelen cikk írójának damaszkuszi útja, de a könyvtárosoké. Ha a szakma hazai képviselői, a döntési helyzetben lévők nem veszik komolyan a gyűjteményszervezés banalitásait, akkor semmit sem ér a 3/1975-ös megváltoztatása.

Mielőtt még bárki méltatlankodna, hogy a cikk írója a létező rendeletek legjobbjának tartja a 3/1975-öst, röviden összefoglalom általam vélt főbb hiányosságait (nem mindent, mert úgy gondolom, hogy ezek olyan általános hiányosságok, amelyek kijavítása logikusan föltételez egyéb „reformokat”):

- Címében ellenőrzést és törlést jelöl meg, miközben alapvetően hiányosan határozza meg az állomány nyilvántartásának adminisztratív eszköztárát. Pontosítani szükséges a címet. Az új szabályozásnak – szerintem – csak a nyilvántartás felvételéhez szükséges és elégséges adatok körét kénc szabályoznia. Olyan adatokat, amelyek alapján egyszerűen elvégezhető az állományellenőrzés, megfelelő statisztikák nyerhetők mind tartalmi, mind pedig vagyoni vonatkozásban. A nyilvántartás formája (hordozója) másodlagos a hitelességgel szemben.
- Fogalomhasználatában pontatlan és szószátyár. Tömörségre kell törekedni. Egységesíteni kell a szabályozás által használt terminológiát, akár egy kapcsolódó fogalommagyarázó függelékben. Fogalmi általánosak legyenek, és ne az aktuális könyvtári rendszerhez idomuljanak. Mondhatnánk, kerettörvény legyen egy kerettörvényhez. A már ismert kerettörvény meghatározza a könyvtári munkamegosztást (rendszer és funkciók). A törlés szabályozása magát a törlést (kivonást, apasztást stb.) és annak adminisztrációját rögzíti (keretként). Amelyet aztán a könyvtári rendszerben önmagukra ismerő könyvtárak funkciójuknak megfelelően alkalmaznak. Ha a több hozzászóló által felvetett, könyvtártípusokhoz is kapcsolódó szabályozást támogatjuk, a rendelet megint túl hosszú lesz. Különbösen is, ez már a tartalom szakmai banalitásaihoz tartozik. Ugyancsak szakmai döntés szükséges előzetesen a

tartós és az ideiglenes állománybavétel kritériumairól vagy a megőrzési kötelezettség szintjeiről.

- Előírásaiban rugalmatlan. Kitételeit úgy kell megfogalmazni, hogy azok érvényesek maradjanak a dokumentumok erőteljes formai változása közepette is.
- A kötelező leltározás terminusai, érvényességi köre elavult. (Az állományok nagyságrendje folyamatosan átalakul, megváltozott a „raktározás” gyakorlata, általános követelmény a szabadpolc, általánossá válik az integrált könyvtári rendszerek alkalmazása, egyre sokasodnak az állományvédelmi kapuk stb.)
- A leltározás és törlés kapcsán nagyon sok felesleges munkára kényszerít. (A hiánylisták elkészítése, jóváhagyatása, az ezekhez kapcsolódó időpontok, a fellelt ún. többlet vagy már korábban törölt példányok stb.)
- A megengedhető hiány kiszámítása és mértéke már használhatatlan. (A dokumentumok árának növekedése egy több évtizede fejlesztett állomány esetében eltorzítja a kálót.)
- A felelősség kérdésköre elavult. (A rendelet nem vesz tudomást a könyvtári rendszer működéséről, a szolgáltatás felelősségének adott könyvtári helyszínen szükséges túllépéséről.)
- A fenntartónak túl sok szakmai kérdésben történő döntést biztosít. (A fenntartó ne vegye át a szakmai felügyelet jogkörét.)

Szerintem ezek azok a pontok, ahol a (ismétlem, szükséges és meg nem kerülhető) rendeletnek lényegileg változnia kell. Ugyanakkor tudomásul kell vennünk, hogy a rendelet megváltoztatásából még nem következik egyenesen a gyűjteményszervezés érdemi változása, és a tervszerű állománykivonás fogalma sem fog valódi tartalommal feltöltődni. Ehhez a jelenleg munkálkodó könyvtárosok szemléletében szükséges alapvető változás.

Vajda Kornél és Mikulás Gábor nagy csokorra valót gyűjtött össze azokból a tényezőkből és szempontokból (nézőpontokból!), amelyeknek változniuk kell egy korszerűbb könyvtárpolitika függvényében. Egy részük bizony már régi banalitás, még akkor is, ha a rendszerváltozás óta most magára talált könyvtárak esetében hangsúlyosabban jelentkeznek. Mert a könyvtár rendeltetészerű feladatainak ellátására tartalmi szempontból alkalmatlan dokumentumok kivonása (a tervszerű állományapasztás) mindig is neuralgikus pontja volt a gyűjteményszervezésnek. Talán azért, mert egy elhibázott kivonás sokkal nehezebben (vagy egyáltalán nem) korrigálható, mint egy elhibázott beszerzési döntés, így a felelősség is nagyobb ezen a területen. Talán ez utóbbi, tehát a felelősség kérdése motiválja tudat alatt az apasztástól elzárkózó könyvtárosokat. És persze a „szolgáltatási attitűd” gyengesége a történelmi, megőrző szemlélettel szemben vagy a könyvtáros különféle érzelmi kötődései..., és még idézhetnék megannyi feltételezést.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1995-ben hálózati tagkönyvtárait a kiegyensúlyozottabb területi ellátás érdekében régiókba szervezte. Az azóta eltelt közel tíz év alatt a gyakorlatban tapasztalhattam, hogy mit kell átélnie a „tervszerű apasztást” végrehajtó könyvtárosnak. Az adminisztráció anomáliáit a 3/1975-ös kritikájánál már elmondtam. A tartalmi (szakmai) elvek érvényesítésénél lényegében azokkal a tényezőkkel szembesültem, amelyeket Vajda Kornél és Mikulás

Gábor összefoglalt vonatkozó írásában. Felsorolásukat most újabb (a lakóhelyi közkönyvtárak apasztását jellemző) tényekkel egészítem ki (és nemcsak az eseteleírások bővítésének szándékával):

- A régi könyvtári elveken szocializálódott kollégák mellett a fiatalabb munkatársak apasztási szemlélete is bizonytalan. Ők azért vonakodnak megválni bizonyos dokumentumoktól, mert nem ismerik tartalmukat. Magyarul: nincs (szép)irodalom-ismeretük. A porosodó könyvekről képtelenek eldönteni, hogy érdemesek-e a szabadpolcra, vagy a raktárból egyenesen a törlési listára kerüljenek-e. (Ez a hiátus persze a gyarapításnál is komoly probléma!)
- A „nevelő könyvtár” küldetéstudatának összeomlásával nemcsak a könyvtárak, de a könyvtárosok is identitászavarral küzdenek (pl.: Mi legyen a klasszikusok sorsa? Vonják ki az állományból pusztán azért, mert az aktuális bestseller iránti igény sokkal nagyobb? Egyáltalán: elvárható-e egy lakóhelyi könyvtártól, hogy Jókait tartson? Ha nem, akkor hol jut hozzá az, aki egyszer mégis keresi?).
- A legtöbb könyvtáros képzetében a gyűjtemény fejlesztése még mindig az állomány fizikai gyarapodását jelenti. A fejlődést vagy a visszaesést az adott évben állományba vett dokumentumok darabszámával illusztrálják.
- A könyvtárosok „megtanulják” ugyan a hálózati elv vagy a rendszerszerű szolgáltatás előnyeit, az olvasók körében azonban nem képviselik azt. Magyarul: az adott helyen a keresett dokumentumot nem találó használóval együtt sajnálkoznak a gyarapítási megszorítások miatt.

E sorok írója nem szemleértékűen (és színvonalon) kíván hozzászólni az apasztás problematikájához; nem a szakirodalom bővítése a célja. A gyakorló könyvtáros (ha tetszik, gyűjteményszervező) visszajelzése lehet inkább ez a néhány gondolat, amely – reményei szerint – nem csupán reagálás Vajda Kornél írására, hanem jelzés arra nézve, hogy jogszabályaink mellett szakmai beidegződéseink is reformra várnak.

Pobori Ágnes

**KÖNYVTÁRAK, LEVÉLTÁRAK, IRATTÁRAK
berendezése, költöztetése, rendezése, portalanítása,
állomány-ellenőrzése, raktározási segédeszközök
forgalmazása**

MAURER PÉTER
vállalkozó

Lakcím: 2094 Nagykovácsi,
Tompá Mihály u. 23.

Telefon/fax: 06-26-389-909
Mobil: 06-30-403-8959
E-mail: maurer.peter@axelero.hu